

NATIONALMUSEETS Arbejdsmark 2016

Indhold

- 7 Forord
PER KRISTIAN MADSEN
- 8 Vikingernes rejse til Kina – og retur
FLEMMING JUST, MARIANNE BLANK, JESPER STUB JOHNSEN
OG EVA SALOMONSEN
- 22 Forårsfest op ad floden
– en billedrulle om folkelivet i det gamle Kina
JOAN HORNBY
- 36 To kongelige lakskærme
– om dansk og kinesisk konservering
JOHANNE BORNEMANN MOGENSEN, RIKKE BJARNHOF,
SOPHIE BRUUN, JOAN HORNBY, BILLY HÖÖK OG
JESPER STUB JOHNSEN
- 52 Strandet i Kalimpong
– Prins Peters Tibetekspedition 1950-57
MIRIAM KOKTVEDGAARD ZEITZEN OG TRINE BROX
- 66 Inkaernes erobring af Chachapoyasprovinsen
– vejsystemet, forhistoriske bopladser og
helleristninger
INGE SCHJELLERUP
- 80 Beretningen om Blomsterbjerget
– et sjældent mexicansk håndskrift i Etnografisk
Samling
JESPER NIELSEN OG CHRISTOPHE HELMKE
- 92 Sort eller hvid – fremmed eller dansk
– iscenesættelsen af dansk-vestindere
PER NIELSEN
- 104 Umiaqen fra Kofoeds Skole
– et symbol på grønlandsk identitet
ULLA ODGAARD OG KURT OLSEN
- 118 Vi folder historien ud
– amuletter af bly fra middelalderens Bornholm
LISBETH M. IMER OG KAREN STEMANN-PETERSEN
- 130 Kirken, som gik i havet
– udgravninger i Mårup Kirke 1998, 2009 og 2015
HENRIETTE RENSBRØ, NILS ENGBERG OG
JAKOB KIEFFER-OLSEN
- 144 Daniel Bruuns oldsager fra Tunis
– og deres vej til Nationalmuseet
JOHN LUND
- 158 Snyd ikke på vægten – nye vægtlodder
fra bronzealderen i Middelhavsområdet
LASSE SØRENSEN OG LORENZ RAHMSTORF
- 170 Guld i lange baner
– 2.000 guldspiraler fra Boeslunde på Sjælland
FLEMMING KAUL, CLAUDIA BAITTINGER,
KIRSTEN CHRISTENSEN, MADSR. CHRISTENSEN,
ULLA MANNERING, ANNE LISBETH SCHMIDT,
KAREN STEMANN-PETERSEN OG MICHELLE TAUBE
- 182 **Mønter fra Slesvigs blomstringstid 1070-1150**
JENS CHRISTIAN MOESGAARD, VOLKER HILBERG
OG MICHAELA SCHIMMER
- 196 Stempelstudier af mønter
– et stærkt redskab til ny viden
MICHAEL MÄRCHER, SVEN AAGAARD OG
HELLE W. HORSNÆS
- 210 Sølvkanden og diamantringen
– to skatte fra renæssancen
POUL GRINDER-HANSEN OG KAREN STEMANN-PETERSEN
- 222 Fra suppeben til museumspryd
– et sjældent benskib på Orlogsmuseet
JAKOB SEERUP
- 234 Nye artsbestemmelser af skind fra jernalderen
– forhistoriske proteiner fra skindkapper
fundet i danske moser
LUISE ØRSTED BRANDT, ENRICO CAPPELLINI,
ULLA MANNERING OG ANNE LISBETH SCHMIDT
- 248 Om natten, i Lundagergårdens mørke
– det poetiske museum og udstillingen
"Shh... bonden sover"
PETER HENNINGSEN OG SIGNE LYKKE LITTRUP
- 262 Publikum som køkkenskrivere
ved et kongeligt festtaffel
MIRJA THAULOW
- 274 Er kvinder særligt skikkede til lovgivningsvirk-
somhed? – 100-året for kvinders valgret
METTE BYRIEL-THYGESSEN, VIBE NIELSEN
OG RIKKE TJØRNEHØJ
- 288 De Hvide Busser
– en udstilling om medborgerskab
METTE BORITZ OG HENRIK SKOV KRISTENSEN

Mønter fra Slesvigs blomstringstid 1070-1150

AF JENS CHRISTIAN MOESGAARD, VOLKER HILBERG
OG MICHAELA SCHIMMER

Foto: L. Hermannsen
Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein

Det har hidtil været en gåde, at der tilsyneladende ikke var præget mønter i de første hundrede år af Slesvig bys eksistens. Byen var ellers knudepunktet for den livlige handel mellem Vesteuropa og Rusland. Den var bispesæde, og dens betydning understreges af, at kongen afholdt talrige møder her. I 2007 udgravede arkæologer Hafengang 11 i Slesvig. Et tysk-dansk forskningsprojekt har afsløret, at de 75 mønter fra udgravningen netop må være de manglende udmøntninger fra Slesvigs blomstringstid.

Slesvig og dens forgænger Hedeby ligger i dag i Tyskland, men Hedeby var i vikingetiden Danmarks driftigste handelsby. Den ligger ud til Hedeby Nor ved Sliens sydkyst. Slien er en fjord, der går 40 km ind i landet fra Østersøen, og vragfund afspejler aktiv sejlads. Fra Hedeby er der kun en kort tur over land til Hollingsted, hvorfra man via åerne Trene og Ejderen kan sejle ud til Vesterhavet. Hermed undgik man den lange tur via Limfjorden eller den farlige sejlads nord om Skagen, og Hedeby blev knudepunkt for den driftige handel mellem øst og vest.

Midt i 1000-tallet flyttede aktiviteten et par km nordpå, til Slesvig på nordsiden af Slien. Udgravninger har påvist, at der inden for mindre end et århund-

rede blev bygget kirker, et kongeligt palatium og et aktivt havnekvarter (fig.1). Ikke mindst det sidste viser, at Slesvig overtog rollen som handelsknudepunkt, en position byen bestred indtil Lübecks blomstring i 1200-tallet. Selvom Danmarks politiske tyngdepunkt var flyttet østover til Roskilde og Lund, havde Slesvig stadig stor betydning. Den var bispesæde, og kongen opholdt sig jævnligt i byen, der var skueplads for vigtige politiske og kirkelige møder.

Slesvigs mønter

Peter Hauberg udgav i 1900 og 1906 de endnu benyttede referenceværker om danske mønter i vikingetiden og tidlig middelalder. Han beskrev en række mønttyper præget i Hedeby under kongerne Hardeknud (1035-42), Magnus den Gode (1042-47) og Svend Estridsen (1047-74), og en anden række mønter præget i Slesvig fra midten af 1100-tallet og frem. Men fra perioden fra omkring 1070 til omkring 1150 kendte han ingen. Det vil sige, at netop mens byen blomstrede inden for netværket af Nordeuropas vigtigste handelsbyer, havde den tilsyneladende ikke egen udmøntning. Det stod i skærende kontrast til handelsbyer sydpå og til den danske konges udmøntninger i byer som Aalborg, Viborg, Slagelse, Roskilde og Lund.

Som forklaring på paradokset foreslog forskere, at udenlandske mønter, der måtte være kommet til byen med handelen, rakte som betalingsmiddel. Nogle så endog Slesvig som Nordeuropas vekselscentral, hvor Vesteuropas mønter skiftede status til sølvstykker, der blev benyttet til betalinger efter vægt i Østersøområdet.

Man ville gerne have kunnet bekræfte disse teorier med møntfund fra byen, men trods et storstilet udgravningsprogram fra 1969 til 1984 var der kun dukket 24 mønter fra den relevante periode op – det var før metaldetektoren og soldning af jord fra udgravningerne (fig.2). Der var en spansk-islamisk guld-mønt omdannet til broche, et par runemønter fra Lund, enkelte tyske mønter, en række hidtil ukendte typer, der ikke lod sig stedfæste, en, der tilsyneladende

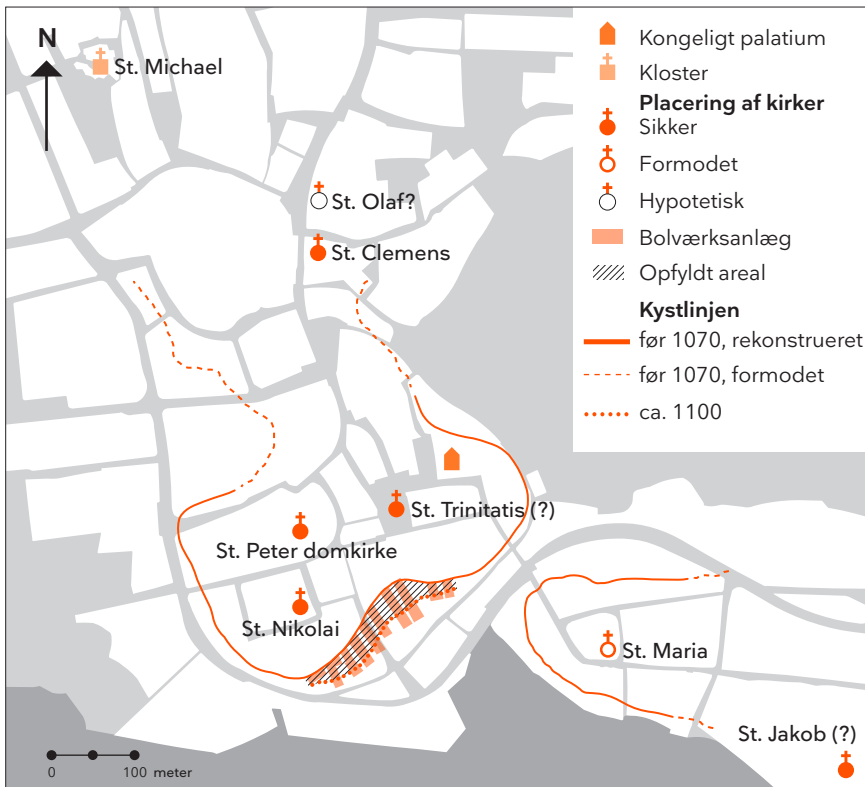

Fig.1
Slesvig by ca. 1100.

The town of Schleswig c. 1100.

Kort: M. Schimmer

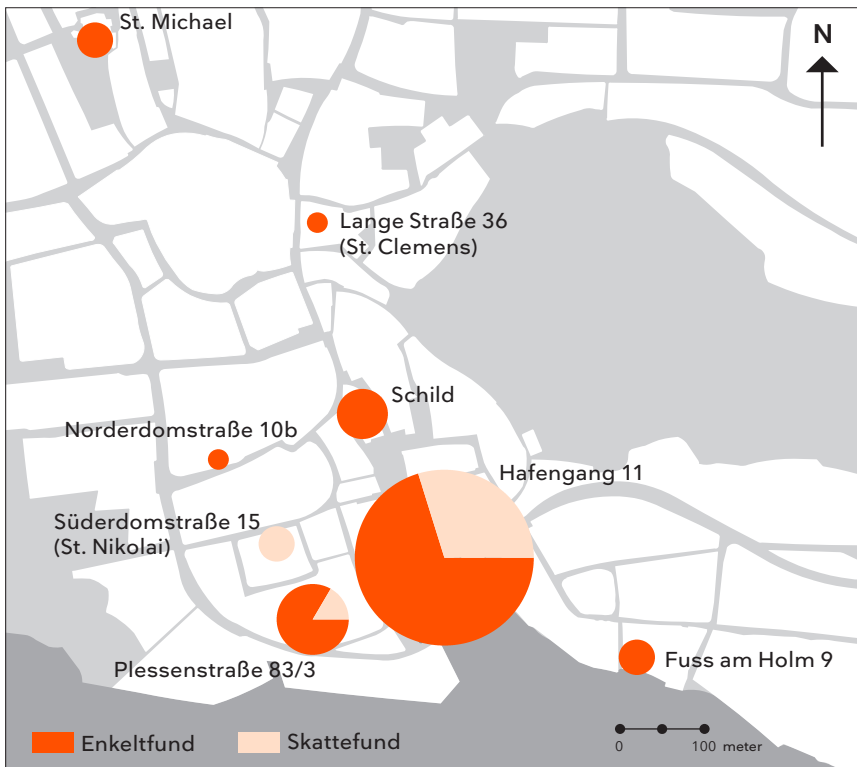

Fig.2
Slesvig by med fundsteder for mønter præget før 1150. Cirklernes størrelse er proportional med antal mønter.

The town of Schleswig with find-spots for coins minted before 1150. The size of the circle is proportional to the number of coins.

Kort: M. Schimmer

Fig.3
Luftfoto over Slesvig med angivelse af Hafengang 11.

Aerial photograph of Schleswig with indication of Hafengang 11.

Foto: L. Hermannsen, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein

Fig.4
Bolværksanlæg III og IV bygget i 1098 og 1099, set fra sydøst. Området foran og mellem bolværksanlæggene var åbent vand, mens selve anlæggene var fyldt op med jord. Mønterne fandtes både i opfyldslag i bolværksanlæg og i affald på fjordbunden.

Wharf units III and IV built in 1098 and 1099, seen from the south east. The area in front of and between the wharves was open water, while the wharves themselves were filled in with earth. The coins were found both in the fill layer in the wharf units and in refuse on the bottom of the fjord.

Foto: Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein

var fra Utrecht samt nogle formodede norske mønter – alle dem vender vi tilbage til. Billedet var med andre ord mudret. I de følgende to årtier kom der kun få stykker til.

Udgravningen i Hafengang 11

I 2007 skulle der opføres en bygning på adressen Hafengang 11 (fig.3). Udgravninger lige vest herfor havde i 1970'erne og 1980'erne afsløret et omfattende havnekvarter med ikke færre end syv bolværksanlæg, der efter dendrokronologiske undersøgelser kunne dateres til 1080'erne og 1090'erne. Det stod klart, at man måtte foretage en udgravning forud for byggeriet, der jo uvægerligt ville ødelægge de arkæologiske spor på stedet.

Resultatet blev endnu to bolværksanlæg med bygge- og udvidelsesfaser, der dendrokronologisk kunne dateres mellem 1089 og omkring 1100 (fig.4 og 5). Anlæggene var bygget ud i vandet fra den daværende fjordbred. De bestod af to parallelle trævægge forbundet af en tredje trævæg for enden. Det således

Fig.5

Brolægning af træ foran rester af hus fra år 1100 bygget oven på bolværksanlæg III, der selv er fra 1098. Set fra sydvest.

Wooden paving in front of house remains from 1100, built above wharf unit III, which is itself from 1098. Seen from the south west.

Foto: Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein

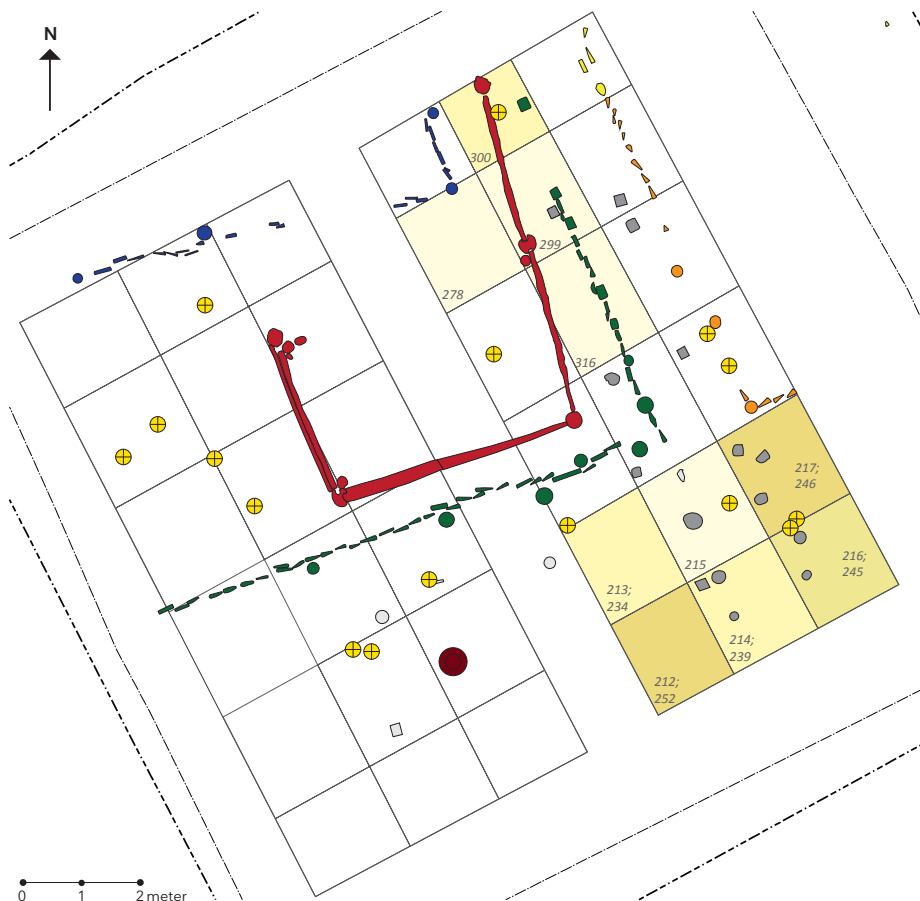

Fig.6

Udgravningen i Hafengang 11 med bolværksanlæg og møntfund. Anlæggene er dateret ved dendrokronologisk analyse af årringene i træet fra spunsvæggene. Nogle mønter er præcist indmålt under udgravningen, andre er kun registreret inden for felter.

The excavation in Hafengang 11 with wharf units and coin finds. The units have been dated by dendrochronological analysis of the growth rings in the wood from the sheet piling. The positions of some coins were measured precisely during the excavation; others were only registered within fields.

Kort: M. Schimmer

- ⊕ Indmålt mønt
- Skattefund
- Bolværksanlæg I (1089)
- Bolværksanlæg II (datering?)

- Bolværksanlæg III (1098)
- Bolværksanlæg IV (1099)
- Bygning (1100)
- Planvej substruktur (datering?)
- Stolpe uden kontekst

Felter med ikke-indmålte mønter

- 1 Eksemplar
- 2 Eksemplarer
- 3 Eksemplarer
- 4 Eksemplarer

indrammede mellemrum blev straks fyldt op med jord, således at man opnåede en platform, hvorpå der var aktivitetsområder og blev opført bygninger. Vanddybden var for lav til, at anlæggene i større stil kunne benyttes som kajer. Formålet var tilsyneladende først og fremmest landvinding.

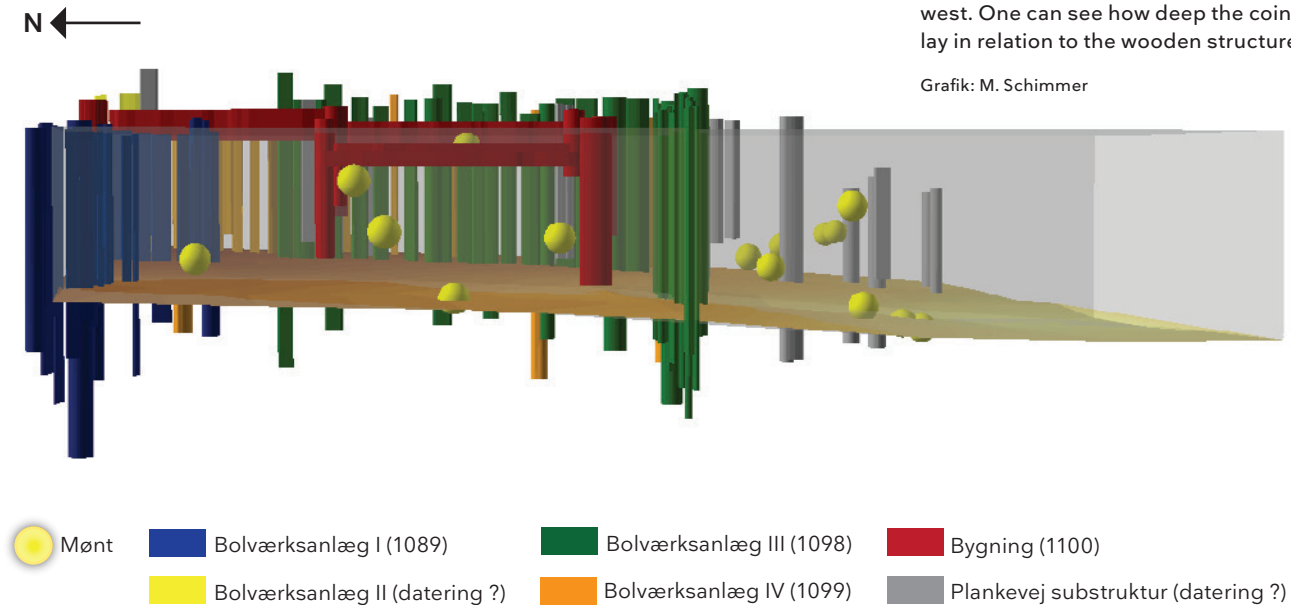
Det var kun den yderste del af anlæggene, der blev frilagt i udgravningen. Deres landfæste lå nord for udgravningsområdet. Derimod blev en del af den gamle fjordbund undersøgt. Strategien var med detektor og sold at ivaretage så mange genstande som muligt. Resultatet var overvældende. Fyldjorden fra bolværksanlæggene indeholdt en del genstande, der kan have ligget i jorden allerede før den blev brugt til fyld. Denne jord stammer sikkert fra andre steder i byen. Genstandene har således været brugt og tabt på for os desværre ukendte steder. De fleste genstande kom imidlertid fra fjordbunden. Her drejer det sig sandsynligvis om affald, der var smidt ud i fjorden i bolværksanlæggenes brugsperiode (fig.6 og 7).

Fig.7

3D-rekonstruktion af udgravningen i Hafengang 11 set fra sydvest. Man ser, hvor dybt mønterne ligger i forhold til trækonstruktionerne.

3D reconstruction of the excavation in Hafengang 11 seen from the south west. One can see how deep the coins lay in relation to the wooden structures.

Grafik: M. Schimmer

Mønterne fra Hafengang 11

Blandt fundmaterialet var der 75 mønter. 22 mønter blev fundet samlet og udgør et lille skattefund (fig.8), mens de resterende 53 mønter blev fundet enkeltvist. Ud over en romersk mønt og en enkelt fra 1600-tallet var samtlige fra slutningen af 1000-tallet eller begyndelsen af 1100-tallet. Det er usædvanligt mange fra denne periode, som normalt er fattig på mønter. Således er der i Roskilde kun fremkommet 10 enkeltfundne mønter fra perioden 1074-1146, og i Lund er tallet knap 30 trods en århundredlang tradition for udgravninger og fundregistrering.

Alene af den grund var det oplagt at se nærmere på Hafengangmaterialet. Det afspejler aktiv møntbrug i byen. Men det skulle vise sig at blive endnu mere spændende, idet der var flere hidtil kun sporadisk kendte typer. Da det drejede sig om mønter fra perioden, hvor Slesvig var dansk, var det oplagt at bearbejde fundene i fællesskab hen over den nuværende grænse. Det er resultatet af dette tysk-danske samarbejde, der her skal fremlægges.

Et par af mønterne voldte ikke vanskeligheder. En var fra Bardovik ved Lüneburg, to fra Frisland og seks fra forskellige jyske møntsteder. Langt de fleste var dog af seks forskellige typer, der sandsynligvis kan tilskrives Slesvig som møntsted. Når vi skriver sandsynligvis, skyldes det, at flere af typerne ikke bærer forståelige indskrifter. Man må derfor ty til andre argumenter for tilskrivningen, heriblandt ikke mindst den geografiske spredning af de kendte fund.

Den første af de seks fandtes i ét eksemplar og er af en type, der var velkendt i forvejen (fig.10). Allerede Hauberg henførte den i sin tid til Hedeby og Svend Estridsens regering (1047-74). Motivet kopierer den engelske Trefoil-Quadrilateral-type præget 1046-48, men både stil, vægt og lødighed er dårli-

Fig.8
Skattefund med 22 mønter fra Hafengang-udgravningen.

Hoard with 22 coins from the Hafengang excavation.

Foto: Archäologisches Landesmuseum, Slesvig

gere end forbilledets. Indskriften giver ikke mening. Af Haubergs otte Hedeby-typer fra Svend falder denne motivmæssigt uden for rækken og kan være den sidste, idet den passer sammen med de følgende typer. Den svenske Venngarn-skat, nedlagt efter 1079, indeholdt mindst 52 eksemplarer af typen. Alt i alt tyder det på en datering til midt eller sidst i 1070'erne. Typen er ikke fundet i Hedeby, og den er sandsynligvis i stedet præget i Slesvig. I det hele taget er der en tydelig kronologisk skillelinje mellem møntfundene fra Hedeby, der går op til ca. 1060, og dem fra Slesvig, der er senere. Det giver en god indikation på, hvornår flytningen fandt sted.

Den anden type var kendt fra et tidligere enkeltfund i Slesvig samt fra skatten fra Danelund ved Ribe, der indeholdt 63 eksemplarer. Hertil kan nu føjes to enkeltfundne eksemplarer og 21 stykker fra skattefundet i Hafengang-udgravningen (fig.8 og 11). Også denne type efterligner en engelsk mønttype, nemlig Expanding Cross, præget 1050-53, og heller ikke den har forståelige indskrifter. Fundspredningen peger på Slesvig som møntsted, og Danelundskatten antyder en datering i 1080'erne. Det bekræftes af

Fig.9

Mønttype tidligere tilskrevet Utrecht i Holland. Nu mener man, den er præget i Slesvig ca. 1070. Fra udgravningen i Plessenstrasse i Slesvig i 1970'erne. Mål 2:1.

Coin type formerly ascribed to Utrecht in Holland. It is now thought that it was minted in Schleswig c. 1070. From the excavation in Plessenstrasse in Schleswig in the 1970s. Scale: 2:1.

Foto: Archäologisches Landesmuseum, Slesvig.

Fig.10

Efterligning af den engelske mønttype Trefoil-Quadrilateral, sandsynligvis præget i Slesvig i slutningen af 1070'erne. Hafengang-udgravningen. Mål 2:1.

Imitation of the English coin type Trefoil-Quadrilateral, probably minted in Schleswig at the end of the 1070s. The Hafengang excavation. Scale 2:1.

Foto: Archäologisches Landesmuseum, Slesvig

Fig.11

Efterligning af den engelske mønttype Expanding Cross, sandsynligvis præget i Slesvig i 1080'erne. Hafengang-udgravningen. Mål 2:1.

Imitation of the English coin type Expanding Cross, probably minted in Schleswig in the 1080s. The Hafengang excavation. Scale 2:1.

Foto: Archäologisches Landesmuseum, Slesvig

Fig.12

Efterligning af den engelske mønttype Short Cross, sandsynligvis præget i Slesvig i 1080'erne. Hafengang-udgravningen. Mål: 2:1.

Imitation of the English coin type Short Cross, probably minted in Schleswig in the 1080s. The Hafengang excavation. Scale: 2:1.

Foto: Archäologisches Landesmuseum, Slesvig

typens optræden i Hafengang-udgravningen i et affaldslag, der er aflejret på fjordbunden efter bolværksbyggeriet i 1089, men før det i 1098.

Den tredje type efterligner den engelske Short Cross-type fra 1029-35 ([fig.12](#)). Den er kopieret adskillige gange blandt andet i Danmark og Norge. Andre eksemplarer af helt samme stil som disse er dog ikke kendt. Der var i Hafengang-udgravningen ikke færre end 16 eksemplarer, hvoraf et par styk-

Fig.13

Engelsk inspireret mønttype, sandsynligvis præget i Slesvig i slutningen af 1000-tallet. Hafengang-udgravningen. Mål: 2:1.

English-inspired coin type, probably minted in Schleswig at the end of the 1000s. The Hafengang excavation.

Scale: 2:1.

Foto: Archäologisches Landesmuseum, Slesvig

Fig.14

Mønttype med Erik Ejegods navn, sandsynligvis præget i Slesvig. Hafengang-udgravningen. Mål: 2:1

Coin type with the name of Erik Ejegod, probably minted in Schleswig. The Hafengang excavation. Scale: 2:1.

Foto: Archäologisches Landesmuseum, Slesvig

Fig.15

Mønttype med kong Niels' navn, sandsynligvis præget i Slesvig. Hafengang-udgravningen. Mål: 2:1

Coin type with the name of King Niels, probably minted in Schleswig. The Hafengang excavation. Scale: 2:1.

Foto: Archäologisches Landesmuseum, Slesvig

ker dog er så dårligt bevaret, at bestemmelsen er usikker. Et af stykkerne er fra det omtalte skattefund med de 21 Expanding Cross. Op til seks eksemplarer fra de tidligere udgravninger i Slesvig, heriblandt et par, der hidtil har været anset som norske, kan også knyttes til denne gruppe. Den må på grundlag af fundspredningen være præget i Slesvig. Skattefundet med Expanding Cross antyder, at typen må være fra 1080'erne. Den er under alle omstændigheder før 1098/1100, for fyldjorden i bolværksanlægget med denne datering indeholdt to eksemplarer.

Den fjerde type er engelsk inspireret, men der findes ikke et helt præcist forbillede (fig.13). Der blev fundet tre eksemplarer i Hafengang og to er fra tidligere udgravninger i Slesvig. Typen er ukendt andetsteds. Den må derfor være præget i Slesvig. Udmøntningen må være startet senest 1098/1100, da typen findes i fyldjord fra bolværksanlægget.

Med den femte type er vi på mere sikker grund, for på forsiden står +EIRIC REX (fig.14). Der må være tale om den danske konge Erik Ejegod (1095-1103), hvilket bekræftes af typens tilstedeværelse i fyldjord fra 1098/1100. På bagsiden ses møntmesternavn, hvor hele fire nævnes: Baldwine, Biornard, Estman og Liefwine. På nogle eksemplarer afsluttes indskriften med I H, der måske står for Hedeby. Hedeby var op i middelalderen det danske navn for byen Slesvig, mens Slesvig var det tyske navn for bebyggelsen allerede i vikingetiden, hvor det betegnede stedet, vi i dag kalder Hedeby. Bagsiden er en efterligning af den

engelske Sword-type fra 1077-80. Der var ikke færre end 11 eksemplarer i Ha-fengang og en i tidligere udgravninger i Slesvig, mens den er ukendt andetsteds.

Også den sjette type bærer indskrift (fig.15). NICOLAUS står for den danske konge Niels (1104-1134). Desværre kan bagsidens indskrift ikke tydes fuldstændigt på de seks eksemplarer fra udgravningen. Allerede Hauberg kendte et eksemplar. Det findes på Kungliga Myntkabinettet i Stockholm, og fundstedet er ikke registreret. På grund af bogstaverne SW i den kun delvist læselige bagsideindskrift henførte Hauberg typen til Roskilde, hvor man fra andre mønttyper vidste, at en møntmester Swawi var aktiv. Dog kunne bogstaverne jo også gælde en mester i for eksempel Slesvig. I 2005 fandtes et eksemplar i Norderdomstrasse 10b i Slesvig. Med syv fundeksemplarer i Slesvig må en tilskrivning til Slesvig som møntsted i stedet for Roskilde anses for sandsynlig.

Ud over disse typer har Ivar Leimus for nylig ud fra et fund fra Estland foreslået at læse +SVEIN REX DANORVM (Svend, danskernes konge) og +SLIESVVI OH på en type, der tidligere med forbehold var henført til Utrecht i Holland. Den må imidlertid nu tilskrives Slesvig og Svend Estridsen (1047-74). Det bekræftes indirekte af et eksemplar i en tidligere udgravning i Slesvig (fig.9). Denne type skal dateres før de seks ovenfor omtalte.

Der er blandt fundmønterne et par varianter mere, der kunne være lokale, men på det nuværende grundlag vil det være for usikkert at konkludere det. Muligvis vil senere fund kunne oplyse os nærmere herom.

Møntvæsenets organisering i Slesvig

Det er tydeligvis den danske konge, der står bag udmøntningen, idet både Svend Estridsen, Erik Ejegod og Niels nævnes på mønterne.

Som nævnt er der kun få udenlandske mønter blandt fundene i Slesvig. Det svarer helt til tendensen i resten af Danmark. Talrige fund viser, at de førhen altdominerende engelske og tyske mønter i 1000-tallets midterste tredjedel blev fortrængt af danske mønter. Kongen ønskede tydeligvis at indføre møntmonopol, hvor udenlandsk mønt skulle veksles til sølvværdien, mens kongens egen mønt udsendtes til overkurs. Forskellen skulle dække produktionsomkostningerne og ikke mindst skaffe indtægt til kongen, altså en slags omsætningskat.

Det er bemærkelsesværdigt, at de slesvigske typer stort set ikke findes uden for Slesvig-området. De mønter, der blev præget i Hedeby i dennes sidste tid i midten af 1000-tallet, dukker ellers ofte op rundt om i Østersøområdet. Af de syv typer, som vi regner for slesvigske, er det kun de tre første, der findes uden for lokalområdet, og det kun med få fund: et i Estland, et i Sverige og et tæt ved Ribe. De følgende typer kommer slet ikke uden for bygrænsen. Udmøntningerne var med andre ord ikke beregnet for eksport. Det er nok en medvirkende årsag til, at de ikke tidligere er blevet fundet i særligt stort antal og følgelig hidtil ikke er blevet fyldestgørende fortolket.

Det er også værd at bemærke, at danske mønter fra andre møntsteder sjældent forekommer i Slesvig. Den lokale mønt var tydeligvis det gængse omsætningsmiddel. Netop i 1000-tallets sidste årtier udvikledes den såkaldte landsdelsmønt. Skånske mønter var kun gyldige i Skånelandene, sjællandske på den sjællandske øgruppe og jyske i Jylland. På rejse mellem landsdelene skulle man veksle. Man må formode, at vekslererne også her har beregnet et gebyr til kongen. Hidtil var Slesvigs stilling i dette system ikke kendt, men med de nye fund står det klart, at Slesvig havde sin egen lokale landsdelsmønt, der var forskellig fra den nørrejyske fra Viborg, Aalborg og Randers.

Denne erkendelse er af største vigtighed i forståelsen af Slesvigs stilling i riget. Vi hører allerede i 800-tallet om kongens jarl i Hedeby. Det har været vigtigt med en trofast person til at sørge for forsvaret af grænsen mod Tyskland og mod de slaviske obodritter i Østholsten og Mecklenburg. Vi ved ikke meget om, hvor selvstændigt disse jarler har kunnet agere. Eilif blev fældet, fordi han i 1113 svigtede i kamp mod obodritterne, og kong Niels' nevø Knud Lavard, der var jarl 1115-31, førte en politik, der til tider var i strid med kongen, og som nok var medvirkende til, at Magnus, kong Niels' søn, endte med at slå ham ihjel. I 1200-tallet udviklede landsdelen Slesvig sig til et egentligt arveligt hertugdømme, der kunne handle selvstændigt i forhold til den danske kongemagt. Med mønterne fra Hafengang kan vi nu føje en ny brik til puslespillet om udviklingen i Slesvigs status. Allerede her i 1000-tallets slutning skilte Slesvig-området sig ud, i alt fald møntmæssigt, dog under den danske konges kontrol.

De syv mønttyper dækker perioden fra 1070'erne til Niels' regering (1104-34). Noget tyder på, at de ikke blev brugt på samme tid. Skattefundet med de 21 Expanding Cross og den enlige Short Cross viser, at kun én type blev brugt ad gangen. Det samme ses indirekte i skattefundene fra Danelund ved Ribe og Venngarn i Sverige. Disse indeholder som eneste Slesvig-mønter kompakte grupper af henholdsvis 63 Expanding Cross og mindst 52 Trefoil-Quadrilateral. Disse mønter må have forladt Slesvig *en bloc* på to forskellige tidspunkter. Dette svarer til, hvad vi ser i møntfund fra andre dele af Danmark, hvor nyeste type også dominerer. Det skyldes sandsynligvis det såkaldte *renovatio monetæ*-system, der består i indførelsen af en ny mønttype med jævne mellemrum. Herefter var kun den nye mønttype gyldigt betalingsmiddel, og ældre mønter skulle omveksles. Fra senere kilder ved vi, at det skete til en lavere kurs, og gevinsten tilfaldt kongen som en slags formuebeskatning.

Hvis vi regner med de syv typer fra 1000-tallets tre sidste årtier og starten af Niels' regering, har der været typeskift omtrent hvert femte år. Med vor nuværende viden kender vi kun én mønttype fra Niels' regering. Om det betyder, at man bibeholdt den gamle type ud over de fem år, eller om det blot afspejler, at vi endnu ikke har erkendt Niels' sene typer, må stå hen. Måske frembringer nye udgravninger nye typer, ligesom Hafengang-udgravningen gjorde. Det ville ligeledes kunne belyse, om Knud Lavard slog egne mønter, eller om han blot slog sig til tåls med at udmønte i sin kongelige farbrors navn.

Konklusion

Møntvæsenet i Slesvig var velorganiseret fra byens begyndelse. Kongen var møntherre og fik indtægter fra veksling af udenlandske mønter, gamle mønter og mønter fra andre landsdele. Det må have krævet et administrativt apparat til at organisere møntombytningerne og prægning af nye typer med jævne mellemrum. Det krævede et magtapparat til at gennemtvinge accept af kongens monopolmønt, for det kostede jo møntbrugerne –, vi ville vel i dag kalde dem skatteborgerne –, penge at skaffe sig "kongens mønt". Kongen havde med andre ord kontrol over administrationen og handelen i byen. Men kongen havde allerede på dette tidlige tidspunkt udskilt hele eller dele af det senere hertugdømme Slesvig som et særskilt område, noget, der måske bar kimen til områdets mere selvstændige stilling senere i middelalderen.

LITTERATUR

Carnap-Bornheim, Claus von og Philip Lüth: "Neues aus dem Schleswiger Hafen" i *Archäologische Nachrichten*, 2008, s. 70-72.

Hatz, Gert: "Die Münzfunde aus Schleswiger grabungen" i *Ausgrabungen in Schleswig, Berichte und Studien* 15, Neumünster, 2001, s. 169-206.

Hauberg, Peter: *Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146*, København 1900.

Hauberg, Peter: *Danmarks Myntvæsen og Mynter i Tidsrummet 1146-1241*, København 1906.

Hilberg, Volker, Felix Rösch og Michaela Schimmer, "Zwischen Wikingern und Hanse - Der Übergang von Haithabu nach Schleswig" i *Archäologische Nachrichten*, 2008, s. 64-71.

Moesgaard, Jens Christian: "Møntskatten fra Dane-lund og møntvæsenet i Sydvestjylland i vikingetid og tidlig middelalder" i *Årbøger for nordisk oldkyn-dighed og historie* 2004 (2007), s. 107-156.

Poulsen, Thomas Guntzelnick: "De danske udmøntninger under Svend Estridsens sønner 1074-1134" i *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 2015 (2016), s. 117-221.

Radtke, Christian: "Schleswig c. 1000-1250. Systems Theory Sketches for Profiling Urbanisation" i *Archaeology of Medieval Towns in the Baltic and North Sea Area*, København 2009, s. 93-118.

Schultze, Joachim: "Interessante Baubefunde aus dem frühen Schleswiger Hafen" i *Beretning fra det niogtyvende tværfaglige vikingesymposium*, Højbjerg 2012, s. 69-84.

Vogel, Volker: "Archäologische Stadtkernforschung in Schleswig 1969-1982" i *Ausgrabungen in Schleswig, Berichte und Studien* 1, Neumünster, 1983, s. 9-54.

Vogel, Volker: "Der Schleswiger Hafen im hohen und späten Mittelalter" i *Maritime Topography and the Medieval Town*, København, 1999, s. 187-196.

FORFATTEROPLYSNINGER

JENS CHRISTIAN MOESGAARD

seniorforsker
Middelalder, Renæssance og
Numismatik
Nationalmuseet

VOLKER HILBERG

museumsinspektør
Archäologisches Landesmuseum
Gottorp Slot, Slesvig

MICHAELA SCHIMMER

projektforsker
Christian-Albrechts Universität, Kiel

ENGLISH SUMMARY

Coins from the heyday of Schleswig, 1070-1150

The article is the result of a Danish-German cross-disciplinary numismatic-archaeological collaboration with the aim of exploring the history of the borderland. Hitherto no coin production has been known from Schleswig from the period c. 1070-1150, which is otherwise a heyday for the town's international trade (fig.1). The excavation at Hafengang 11 in 2007 (figs.3-5) produced 75 coins, many of types not found elsewhere (figs.2, 6-8). These are probably the missing coins from Schleswig (figs.9-15). They demonstrate a well organized coinage system in which foreign and older coins were to be exchanged for new local ones against a fee to the mint owner, the Danish King. The coin types were not the same as in the rest of Denmark and show Schleswig's special status in the realm. The well-documented archaeological contexts of the finds permit us to get very close to how coins were used and lost in the harbour in Schleswig. Schleswig stands out as particularly active in the use of coins compared with other Danish towns, where coins from this period are rare.

Nationalmuseets Arbejdsmark 2016

Redaktion:

Per Kristian Madsen og Ingrid Wass

©Nationalmuseet og forfatterne

Alle manuskripter underkastes anonym fagfællebedømmelse
Arbejdsmarkens redaktionelle retningslinje: <http://natmus.dk/forskning/nationalmuseets-udgivelser/>

All papers are subject to anonymous peer refereeing

Editorial guidelines: <http://natmus.dk/forskning/nationalmuseets-udgivelser/>

ISBN: 87-7602-343-0 (EAN 9788776023430)

ISSN: 0084-9308

Printed in Denmark 2016

Grafisk tilrettelæggelse og sats:

Pia Brejnholt og Stine Raun Nissen

Billedbehandling og tryk:

Narayana Press

Oversættelse af billedtekster og resumeer:

James Manley

Korrektur:

Anne Frovin

Udgivet af:

Nationalmuseet

Frederiksholms Kanal 12

1220 København K

Forhandles: <http://www.museumsbutikken.dk/da/boeger/nationalmuseets-udgivelser/nationalmuseets-arbejdsmark-2/>

Forside: Den historiske udklædning dokumenteres med en selfie.

Front cover: The historical costumes documented by a selfie.

Foto: Ole Plum

Bagside: Valgretsoptøget i 1915.

Back cover: The women's suffrage march in 1915.

Foto: Statsbiblioteket/Kvindehistorisk Samling, Julie Laurberg

Titelopslag: En original Hvid Bus, som under mediernes bevågenhed blev transporteret fra Frøslevlejrens Museum til Nationalmuseet og hejst ned gennem taget i museets Egmontsal.

Title page: An original White Bus, which was transported to great media interest from the Frøslev Camp Museum to the National Museum and lowered through the roof of the Museum's Egmont Hall.

Foto: Camilla Brink Nielsen

Forrige opslag: Det officielle Danmark tager imod optøget i Rigsdagsgården.

Previous page: Official Denmark welcomes the procession in the Parliament courtyard.

Foto: Ole Plum 2015

5041 0562
Svanemærket tryksag